

УДК 72.03(477)
ID ORCID 0000-0002-6278-0132
<http://doi.org/10.5281/zenodo.1406668>

Шеретюк Р.

*Рівненський державний
гуманітарний університет*

ПАМ'ЯТКИ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ОРДЕНУ ПІАРІВ НА ВОЛИНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Шеретюк Р. М. Пам'ятки сакрального мистецтва ордену піарів на Волині: історія та сучасність. У статті досліджено обставини виникнення та екзистенції культових споруд римско-католицького ордену піарів на Волині, подано характеристики їхньої архітектурно-просторової побудови та художньо-композиційних засад організації інтер'єру. Виявлено, що будівництво та мистецьке наповнення сакрального простору піарських костелів на Волині відбувалося під впливом західноєвропейських традицій бароко і рококо. З'ясовано перипетії долі цих костелів у ХХ ст., а саме те, що вони, будучи відреставровані за часів Другої Речі Посполитої, за радянської доби зазнали найбільших у своїй історії руйнувань. Розглянуто сучасні реалії пам'яток сакрального мистецтва ордену піарів на Волині, з яких випливає, що нині лише один їхній колишній костел знаходиться в задовільному стані, другий — стоїть у руїнах, а третій — повністю втрачений.

Ключові слова: орден піарів, Волинь, культова споруда, бароко, рококо, інтер'єр, реставрація.

Шеретюк Р. Н. Памятники сакрального искусства ордена пиаров на Волини: история и современность. В статье исследованы обстоятельства возникновения и экзистенции культовых сооружений римско-католического ордена пиаров на Волини, приведены характеристики их архитектурно-пространственного построения и художественно-композиционных принципов организации интерьера. Выявлено, что строительство и художественное наполнение сакрального пространства пиарских костелов на Волини происходило под воздействием западноевропейских традиций барокко и рококо. Выяснены перипетии судьбы этих костелов в ХХ в., а именно то, что они, будучи отреставрированы во времена Второй Речи Посполитой, в советские времена пережили наибольшие в своей истории разрушения. Рассмотрены современные реалии памятников сакрального искусства ордена пиаров на Волини, из которых следует, что ныне только один их бывший костел находится в удовлетворительном состоянии, второй — стоит в руинах, а третий — полностью потерян.

Ключевые слова: орден пиаров, Волинь, культовое сооружение, барокко, рококо, интерьер, реставрация.

Sheretiuk R. Monuments of sacral art of order of Piarists in Volhynia: history and modernity.

Background. An important role in promoting and affirming of cultural achievements of Western civilization in Ukraine and of the artistic heritage of the Baroque period was played by representatives of Roman Catholic religious orders: Jesuits, Dominicans, Franciscans, Carmelites, Capuchins, Piarists and etc. Although this work was the part of their missionary activities aimed at implementing of postulates of potrydenska reform, it also became a significant factor in the deployment of the process of intensive development of Ukrainian art, including the organic combination of its ancient Byzantine traditions with Western artistic influences. Indicative in this respect was the artistic component of the Roman Catholic Order of Piarists work in Volhynia during the late seventeenth – early nineteenth century. The architectural complexes of religious centers of Piarists in Volhynia, which traditionally included the building of the monastery, church and collegium, were built for projects of outstanding architects of that time. The artistic decoration of their interiors was performed by talented foreign artists. Therefore, the order of Piarists religious sites in Volhynia were vivid examples of the embodiment of the best achievements of Western European late baroque architecture.

However, the artistic achievements of the Roman Catholic monastic orders on the territory of Ukraine, including the Order of Piarists in Volhynia, for a long time deliberately leveled at first by the Russian autocracy, and later by the Soviet authorities. Thus, in Soviet times, many books were ordered about Roman Catholic Orders in the world and a lot of them were published, that were far from the truth on the basis of fabricated false ideological stamps. Since they were simultaneously cultivated in cinema, fiction, they were firmly entrenched in the minds of people of several generations. These “revealing” stereotypes gradually poisoned the spiritual climate in society and distorted many pages of the history of the Church in Ukraine. At the same time, one of the consequences of this was that “In the darkness of the past, the names of domestic and invisible artists from other countries were created – the creators of the sacred space of Catholic temples”, which eventually led “to erase in the consciousness of people the value of a gigantic product in the history of domestic art” [8, p. 9–10].

Nowadays, in the national art studies, the process of rethinking of the artistic achievements of the Roman Catholic monastic orders on the territory of Ukraine is actively and fruitfully taking place. One of the manifestations of this is that the problem of protecting and preserving their prominent architectural objects, which are still to be rescued, becomes more and more urgent. It is possible to include to them the religious structures of the Roman Catholic monastic order of Piarists in the Volhynia region, whose operation on the modern day is a vivid example of the indifferent attitude of the state to monuments of European-level architecture.

Objectives. The purpose of the article is to find out the circumstances of the origin and existence of the sacred art monuments of the order of Piarists in Volhynia, their

characteristics of architectural and spatial construction and the artistic and compositional principles of the organization of the interior space, as well as the state of their preservation at the present stage.

Methods. *The methodology of the study is based on the visual analysis of the religious buildings of the Piarists order in Volhynia, analytical and art-study methods of research, as well as the systematic approach, in particular, the article uses the factual material of the works of Polish authors.*

Results. *As a result of the study of the circumstances of the rise and functioning of the three religious buildings of the Roman Catholic order of Piarists in Volhynia during the end of the 17th – the first third part of the 19th century it was discovered that the construction and artistic filling of the sacred space of the Piarists' churches in Volhynia occurred under the influence of the West-European traditions of Baroque and Rococo. The vicissitudes of their destiny in the twentieth century were discovered, namely, that they, being restored during the Second Polish–Lithuanian Commonwealth, experienced the greatest destruction in the history in the Soviet era. The contemporary realities of the sacred art monuments of the Piarists order in Volhynia are considered, from which it follows that now only one of their former church is in a satisfactory condition, the second one is in ruins, and the third is completely lost.*

Conclusions. *The architectural complexes of the monks of the Roman Catholic order of Piarists in Volhynia – in Dubrovysia, Liubeshiv and Mezhirichi Koretski, were built by well-known architects in baroque and rococo styles, as well as their interiors, to which the outstanding Western European artists were involved in decorating, became one of the links of a peculiar cultural and art chain that united a part of the inhabitants of the Volhynia region with the European cultural space, including, in particular, the latest construction technologies and widespread techniques and frescoes in contemporary Western European art painting.*

The study and popularization of the sacred memorials of the order of Piarists in Volhynia, as well as many other abandoned and forgotten in the territory of modern Ukraine the cult buildings of the Roman Catholic monastic orders – unsurpassed monuments of domestic culture, have not only a significant memorial and guard, but also national importance, as it prompts to comprehend the originality of the historical path of Ukraine and acts as one of the catalysts for the formation of the national consciousness of the Ukrainian people.

Keywords: *order piariv, Volyn, cult structure, baroque, rococo, interior, restoration.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У контексті ухваленого Європейським парламентом рішення про відзначення 2018 року як року культурної спадщини в Європі, Україна теж оголосила 2018 рік роком охорони культурної спадщини в країні. Однак якщо на Заході його метою є «заохочення більшості людей до відкриття та взаємодії з культурною спадщиною Європи та посилення почуття приналежності до спільного

європейського простору», то в Україні йдеться поки що про інвентаризацію та внесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [1]. Отже, нині в Україні більш нагальною є проблема охорони та збереження вітчизняної мистецької спадщини, зокрема ревіталізації визначних архітектурних об'єктів, котрі ще підлягають рятванню. Як твердить з цього приводу сучасний мистецтвознавець Наталія Урсу, «особливо цінними виявляються сакральні об'єкти, на які довгі часи просто не звертали увагу, практично замовчували їх існування» [10, с. 314]. До них із повним правом можна віднести й культові споруди римо-католицького чернечого ордену піарів на теренах Волині, функціонування яких у новітню добу є яскравим прикладом байдужого ставлення держави до пам'яток архітектури європейського рівня. Відтак, висвітлення маловідомих аспектів художньо-мистецької спадщини ордену піарів на Волині та їхня популяризація як складова комплексу заходів зі збереження об'єктів культурної спадщини України й вважає **актуальність** даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З'ясування обставин виникнення та функціонування сакральних об'єктів ордену піарів на Волині впродовж кінця XVII — початку XX ст., а також аналіз їхніх конструктивно-стилістичних особливостей та художнього оздоблення внутрішнього простору знаходимо у працях польських дослідників: В. Гусарського [11], З. Горнунга [12], А. Мошинського [13; 14]. У студіях вітчизняних науковців розглядається стан їхнього збереження впродовж XX — початку XXI ст. Так, публікація Н. Гром розкриває перипетії навколо реставрації радянською владою колишнього піарського костелу святого Іоанна Хрестителя в Дубровиці [2], а наукові доробки О. Михайлишин [5] і П. Ричкова [9] висвітлюють як особливості архітектоники, так і заходи з відновлення костелу святого Антонія Падуанського у Великих Межиричах у часи Другої Речі Посполитої. Відтак, відсутність комплексного дослідження пам'яток сакрального мистецтва ордену піарів на Волині спонукала авторку звернутися до більш докладного студювання вказаної проблеми.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у з'ясуванні обставин виникнення та екзистенції пам'яток сакрального мистецтва ордену піарів на Волині, характеристик архітектурно-просторової побудови та художньо-композиційних засад організації внутрішнього простору, а також окресленні стану їхнього збереження на сучасному етапі.

Рис. 1. Костел святого Іоанна Хрестителя у Дубровиці. Фото А. Бохніга. 1929.

[URL : https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Dubrovica%2C_Rynak._%D0%94%D1%83%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%86%D0%B0%2C_%D0%A0%D1%8B%D0%BD%D0%B0%D0%BA_%28A._Bochnig%2C_1929%29.jpg]

Рис. 2. Інтер'єр костелу святого Іоанна Хрестителя у Дубровиці. Фото А. Бохніга. 1929.

[URL : https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/49/Dubrovica%2C_Rynak._%D0%94%D1%83%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%86%D0%B0%2C_%D0%A0%D1%8B%D0%BD%D0%B0%D0%BA_%28A._Bochnig%2C_1929%29_%283%29.jpg]

Виклад основного матеріалу дослідження.

Впродовж кінця XVII — першої третини XIX ст. на теренах Волині діяло три осередки римо-католицького чернечого ордену піарів, а саме в Дубровиці (1684), Любешові (1689) та Межирічі Корецькому (1702). Першим фундатором піарських монастирів у Великому князівстві Литовському, зусиллями якого, зокрема, були засновані кляштори в Дубровиці і Любешові, став великий маршалок литовський Ян Кароль Дольський (1637–1695).

Піарський костел на честь святого Іоанна Хрестителя, збудований наприкінці XVII ст. із дерева, розташовувався на найвищій точці тогочасної Дубровиці. Так сталося, що 1709 р. він був спалений шведами, які поверталися на батьківщину з Північної війни з Росією. Упродовж тривалого часу, понад 30 років, у Дубровиці не було католицьких культових споруд, доки 1742 р. не завершилося зведення нового костелу, також на честь святого Іоанна Хрестителя. Він був уже мурований, розташований вівтарем на схід.

Костел святого Іоанна Хрестителя в Дубровиці (1695–1742) — ошатна культова споруда, зведена у стилі рококо. Вона являє собою тринефну базиліку з двома вежами. Вежі — квадратні у плані, двоярусні, стрункі, в об'ємах добре узгоджені з конструкцією основної частини споруди. Завершують їх барочні кулясті ребристі

верхи. Головний фасад має чітку двоярусну схему, де кожен ярус розчленований пілястрами. По центральній осі будівлі знаходиться високий фронтон, який ефектно контрастує зі стриманими формами веж [8, с. 308]. Примітно, що хоча конструкція костелу святого Іоанна Хрестителя була доволі міцною, зокрема товщина стін у деяких місцях сягала одного метра, однак фасад усієї споруди, особливо передній, справляв враження піднесеності й навіть легкості (рис. 1).

Зусиллями творців архітектурна привабливість та органічна вписаність в оточуюче середовище дубровицького піарського костелу була доповнена розкішним скульптурним та живописним оздобленням його інтер'єру (рис. 2). І хоча інформація про нього на сьогоднішній день є фрагментарною, але й вона дає підстави для твердження, що він вирізнявся глибинним розкриттям внутрішнього простору. Так, окрасою цього костелу була поліхромна скульптура, а орнамент, зокрема багато елементів декору — різьблення та ліпнина, мали форму мушлі («gocaille»).

Чи не найціннішою складовою інтер'єру костелу святого Іоанна Хрестителя в Дубровиці з точки зору як художньо-мистецького, так і матеріального аспектів були вітражі, оскільки вони були виготовлені за спеціальним замовленням у Венеції. За деякими свідченнями, їхня вартість була такою високою, що її прирівнювали до тих

коштів, які були витрачені на все будівництво храму [4, с. 52–53]. На жаль, венеціанські вітражі дубровицького піарського костелу на сьогоднішній день не збереглися, як, до речі, й описи сюжетів цих вітражів.

Втраченими у вихорі історії опинилися храмовий орган, виготовлений у Вільно, а також живописні зображення визначних політичних діячів та фундаторів монастиря, що знаходилися в ньому. Йдеться, зокрема, про портрети польського короля Станіслава Августа Понятовського та князів Дольських і Вишневецьких [4, с. 53].

Після польського повстання 1830–1831 рр. відповідним приписом російського уряду дубровицький піарський осередок було скасовано. Уже на початку 1832 р., за словами польського видання, «монастир знесено, майно конфісковано, а отців-піарів усунуто» [15, с. 155].

За Другої Речі Посполитої, тобто у міжвоєнну добу, з'явилася надія на відродження цієї святині римо-католиків, оскільки не тільки помітно динамізувалося їхнє парафіяльне життя, а й виник план ґрунтовної реставрації споруди костелу. У цьому контексті зазначимо, що в Польщі тоді проводилися досить масштабні роботи з реставрації архітектурних пам'яток, зокрема культових споруд Римо-Католицької Церкви. Так, у цей час піарський костел у Дубровиці був ретельно обстежений, зокрема його підвальна частина, але цій справі завадило падіння Польської держави 1939 р. у зв'язку з початком Другої світової війни.

Після встановлення радянської влади на західноукраїнських землях 1939 р. римо-католицький храм у Дубровиці, споруджений отцями-піарами на честь святого Іоанна Хрестителя, було закрито та піддано значним руйнуванням: розбиті кахлі, знищені вітражі, розібраний та вивезений орган, розкрадені культові предмети тощо. У ньому було влаштовано склад споживчого товариства. Здавалося, що все йшло до його остаточного знищення, але оскільки постановою Ради Міністрів Української РСР «Про доповнення списку пам'яток містобудування і архітектури, що перебувають під охороною держави» від 6 вересня 1979 р. № 442 костел святого Іоанна Хрестителя було визнано пам'яткою архітектури національного значення за охоронним номером 1497, то постало питання його реставрації.

1980 р. Державним комітетом Української РСР у справах будівництва та Ровенським обласним відділом у справах будівництва і архітектури були затверджені документи щодо визначення охоронної зони цієї пам'ятки [6].

Ґрунтовна реставрація цієї споруди на початку 1980-х рр. проводилася з метою наступного

її використання для потреб обладнання місцевого краєзнавчого музею. З часом виявилися окремі її недоліки, які зрештою призвели до того, що зовні споруда швидко втрачала той доволі ошатний вигляд, який вона набула після реставраційних робіт. Дах будівлі місцями протікав, стіни поволи руйнувалися, штукатурка зі стін осипалася. Однак після надання споруді костелу статусу пам'ятки національного значення питання про її нищення вже не могло підніматися.

Відчутні зміни стану цієї культової споруди почали відбуватися після того, як 1992 р. у Дубровиці була зареєстрована римо-католицька парафія, а костел святого Іоанна Хрестителя був переданий в її розпорядження. 1999 р. за ініціативою Центру Польського Культурного Спадку було проведено його часткову реставрацію. Керівником цих робіт було призначено Р. Ярошевича, а відповідну документацію розробив А. Залевський. Тоді було поновлено інтер'єр, зокрема декоративні елементи. Особливу увагу його спеціалісти приділили реставрації образу хрещення Іоанном Хрестителем Ісуса Христа (стан був украй незадовільним). Ця робота тривала упродовж вересня — листопада 1999 р. [2, с. 194].

На початку третього тисячоліття споруда костелу потребувала ще значних зусиль із боку реставраторів (рис. 3, 4). Неабиякі надії на його відновлення мешканці Дубровиці покладали на розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2004 р. № 723-р про «План з підготовки та відзначення 1000-річчя заснування м. Дубровиці Рівненської області на 2005 рік». За ним, із державного бюджету на реставрацію церкви Різдва Богородиці та костелу Іоанна Хрестителя передбачалося виділити 1 млн грн. Але оскільки цього так і не сталося, то нині реставрацією костелу опікуються місцева влада, римо-католики Дубровиці та їхні одновірці з інших місцевостей України [2, с. 194].

Другий осередок ордену піарів на Волині був заснований Яном Каролем Дольським у Любешові, або Новому Дольську. За Антонієм Мошинським, будівництво дерев'яного костелу на честь святого Іоанна Апостола Євангеліста розпочалося 10 квітня 1689 р. Усередині нього розміщувалися п'ять вівтарів. Фундатор розпорядився перенести до цього костелу чудотворну ікону Божої Матері, яка до цього знаходилася в родовому маєтку Дольських у Телеханах [14, с. 8–13].

А вже спорудження мурованого костелу піарів у Любешові відбулося більше ніж через 50 років і тривало довгих 17 літ (1745–1762). Акцентуємо на тому, що Папа Римський особисто контролював це будівництво, оскільки у Любешові майже 20 років знаходилася резиденція його

нунція, тобто посла. Зрештою 1762 р. воно було закінчене. У плані любешівський костел святого Іонна Євангеліста являв собою хрест, мав із боків дві каплиці та чотири фронти, кожен із яких завершувався великим залізним хрестом. Перед костелом знаходилися дві муровані колони, на яких стояли кам'яні фігури Богоматері (Ласкавої) та Йосифа (Обручника). Поруч розміщувалася дерев'яна дзвіниця, в якій було чотири дзвони: найбільший дзвін мав вагу 1677 фунтів, середній — 300, менший — 206 і найменший — всього 60 [14, с. 124].

Згідно з описом, що він був поданий А. Мошинським у студії «Kronika Kollegium Lubieszowskiego XX. Piąarów» (1876), новозбудований костел святого Іоанна Євангеліста своїм фасадом виходив на головну площу і ринок Любешова. З лівого боку його будівля примикала до споруди монастиря, з яким мала спільний коридор. До цього чернечого комплексу, оточеного мурами, входили також будівля колегіуму та низка господарських приміщень [14, с. 124].

Споруда, де розміщувалися келії любешівського піарського монастиря, — прямокутна у плані, двоповерхова, з внутрішнім двориком, а також коридорною системою з одностороннім розміщенням келій. Вхід на східному фасаді підкреслений класицистичним порталом. Відомо, що першопочатково по першому ярусу фасадів внутрішнього дворику проходила відкрита аркадна галерея [7, с. 92].

Як уже згадувалося, у міжвоєнну добу на теренах Другої Речі Посполитої, до складу якої, зокрема, входили й землі Волині, проводилися досить масштабні роботи з реставрації архітектурних пам'яток, зокрема культових споруд Римо-Католицької Церкви. Так, учасник однієї з таких експедицій, польський мистецтвознавець Владислав Гусарський залишив свої спогади про відвідування Любешова та огляд тамтешнього піарського костелу святого Іоанна Євангеліста [11].

Привертає увагу опис В. Гусарським любешівського костелу, що був «закладений у формі хреста, з могутніми й розкішними бароковими вежами, прикрашений багатими пілястрами», який, на його думку, становив «вартісний приклад польської барокової архітектури» [11]. Залишив цей дослідник і згадку «про повні драматичного виразу статуї Богоматері та святого Йосифа, вцілілі без найменших ушкоджень під час бомбардування костелу» [11].

Отже, таким любешівський костел виглядав у 30-ті рр. ХХ ст. Однак за радянської доби його було зруйновано. Оскільки 1944 р. під час німецького бомбардування міста споруда католицького храму сильно постраждала, то владою було

ухвалене рішення не відбудувати її, а повністю знести. Це й сталося 17 липня 1969 р. Відтак, на сьогодні будівлі костелу святого Іоанна Євангеліста не збереглося, а в уцілілих приміщеннях славетного в минулому піарського навчального закладу розташувалися районна друкарня, редакція газети та відділ освіти і науки (рис. 5).

Піарський костел святого Антонія Падуанського в Межирічі Корецькому був збудований за проектом видатного польського архітектора Войцеха Ленартовича (1669 — після 1713). Плідно працюючи на теренах Речі Посполитої в царині барокового культового зодчества, він залишив по собі оригінальні пам'ятки сакральної архітектури, зокрема бенедиктинський костел у Сандомирі (1686–1692), піарський костел у Варяжі (1688–1693), парафіяльний костел в Угневі (1695) та ін. [12].

Як твердить Петро Ричков, межиріцький костел святого Антонія Падуанського є яскравим прикладом католицького барокового храму, який активно утверджували на західноукраїнських землях римо-католицькі чернечі ордени. За типом це — тринефна базиліка. Суворі симетрія, виразно акцентований порталом головний вхід, дві рівновеликі башти по боках фронту, чітко окреслений на стінах ритм пілястр і горизонтальних поясів — усе це разом надає споруді суворі величі й спрямованості вгору [9, с. 30–31]. Відомо, що в одній із башт знаходилося три дзвони, а в іншій — годинник [13, с. 60].

Фахово інтерпретуючи об'ємно-планувальне вирішення межиріцького костелу святого Антонія Падуанського, Ольга Михайлишин дійшла висновку, що хоча воно і є традиційним для монастирських костелів, які споруджувалися в Речі Посполитій наприкінці ХVII — у першій половині ХVIII ст., однак для Волині — винятковим, оскільки архітектором Войцехом Ленартовичем була застосована своєрідна, так звана стовпово-стінова об'ємно-планувальна система [5, с. 134–135].

Інтер'єр храму вповні узгоджувався з вирішенням фасадів, тобто був виконаний у бароковому стилі. Зокрема в ньому розміщувалося аж 13 вівтарів: Ісуса Розп'ятого, святого Кастаня, Богоматері Ласкавої, святого Йосифа де Каласанса, Богоматері Ченстоховської, святого Антонія Падуанського, святого Яна Непомука, святого Михаїла, Богоматері Пошлюбленої, святої Теклі, святого Валентина, святого Роха та святої Цецилії. Усі вони були талановито виконаної різьбярської роботи та частково позолочені [13, с. 60].

Після польського повстання 1830–1831 рр. та реакції російського уряду на нього піарську школу в Межирічі Корецькому закрили. Однак

тамтешній піарський костел святого Антонія Падуанського продовжував функціонувати. Щоправда, на початку ХХ ст. його споруда, як, зрештою, і споруди скасованого царським самодержавством колегіуму, перебували в жалюгідному стані, а події Першої світової та громадянської воєн лише посилили їхню руйнацію. Однак ситуація за часів Другої Речі Посполитої змінилася на краще: у 20-х рр. ХХ ст. зусиллями очільника Корецького деканату священника Яна Пайонки цей храм було відреставровано.

Як впливає з унікального документа — візитації костелу святого Антонія Падуанського — під назвою «Księga Wizyt Pasterskich. Parafia Międzyrzecz-Kościec (r. 1930–1937)», опублікованого О. Михайлишин, межиріцька римо-католицька парафія на той час складалася з 1867 парафіан. Саме для їхніх потреб у цьому храмі були розміщені хрестильня і п'ять сповідальень. Знаходився тут також відреставрований зусиллями отця Яна Пайонки орган на 13 голосів виробництва 1859 р. віденської фірми Г. Еденхофера. Внутрішній простір цього храму прикрашав центральний і 10 бічних вітарів: Серця Ісуса, Матері Божої Ласкавої, святого Йосифа де Каласанса, святої Теклі, Божої Матері Ченстоховської, святого Яна Непомука, святого Антонія Падуанського, Заручин Пречистої Діви Марії, святого Еразма, а також святого Валентина [3, с. 137–139].

Згідно з візитаційним описом 30-х рр. ХХ ст., окрасою межиріцького католицького храму святого Антонія Падуанського була різьба з карарського мармуру «Зняття з Хреста», виконана у Римі видатним польським скульптором, уродженцем Волині Томашем Оскаром Сосновським (1810–1886). Відомо, що тут знаходилися також портрети князів Яблоновського та Требуховського [3, с. 138].

Наголосимо на тому, що завдяки енергійним заходам отця Яна Пайонки з відновлення межиріцького костелу святого Антонія Падуанського, ґрунтовній реставрації були піддані також житлові та господарські будівлі, що знаходилися при ньому. До них у першу чергу слід віднести плебанію, тобто будинок священника, дерев'яний флігель, будинок органіста, а також частину будівлі колишнього піарського монастиря — двоповерховий мурований будинок, де була розміщена парафіяльна бібліотека. Водночас окремі господарські будівлі були споруджені заново. Це — мурований хлів при плебанії (1926), склад збіжжя при плебанії (1927), дерев'яна стодола (1927), колодязь (1927). Уже 1928 р. були проведені роботи з обгородження території костелу, а 1929 р. — з обгородження місця для в'їзду парафіан [3, с. 138–139].

Нині від величного колись монастирського комплексу залишилися лише окремі його частини (рис. 6, 7). Думається, що лише завдяки високій якості будівельних робіт початку ХVIII ст., а згодом — і реставраційних робіт першої третини ХХ ст., пишна споруда колишнього піарського костелу святого Антонія Падуанського все ще височіє над житловою забудовою Великих Межиріч. Солідаризуємося зі словами Ольги Михайлишин: «Віриться, що пройде зовсім небагато часу і рівень нашої духовної свідомості підніметься настільки високо, що внутрішня потреба очищення пройде через випробування дією — і католицька святиня — костел святого Антонія — буде врятована. Не тільки як пам'ятка епохи зрілого бароко, але й як частина європейського культурного надбання» [5, с. 139].

Висновки. Істотну роль в утвердженні культурно-мистецьких набутків західної цивілізації на теренах Волині відіграли представники римо-католицьких чернечих орденів. Так, зокрема, у спорудженні тамтешніх сакральних монументальних комплексів були втілені автентичні зразки західноєвропейського стилю бароко. Яскравим прикладом цього є архітектурні ансамблі ченців римо-католицького ордену піарів на Волині, зведені за проектами знаних зодчих із Західної Європи. Вони характеризувалися продуманою архітектурно-просторовою побудовою, виразними бароковими формами та органічною вписаністю в оточуюче середовище. Їхньою окрасою було високохудожнє скульптурне та живописне оздоблення внутрішнього простору. Усе це стало однією з ланок своєрідного культурно-мистецького ланцюга, що єднав частину мешканців волинського регіону з європейським культурним простором через, зокрема, новітні технології будівництва та поширені у тогочасному західноєвропейському мистецтві техніки та сюжети сакрального живопису.

Доля культових споруд ордену піарів на Волині виявилася доволі складною й водночас показовою у контексті функціонування у складі різних державних утворень. Так, якщо їхнє постання та діяльність у часи Речі Посполитої знайшли повсякчасну підтримку з боку владних структур, у першу чергу місцевих польських магнатів і шляхти, то в період володарювання Російської імперії ці римо-католицькі сакральні об'єкти були піддані адміністративному тиску та гонінням, що призвело до їхнього занепаду та поступової руйнації. За часів Другої Речі Посполитої піарський костел у Межирічі Корецькому був повністю відновлений, а два інші (у Любешові і Дубровиці) з метою реставрації були ретельно обстежені польськими фахівцями. Однак початок Другої світової війни

Рис. 3. Костел святого Іоанна Хрестителя у Дубровиці. Сучасне фото. [URL : https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Kostel_sv.Ioana_Chrestytelia_v_Dubrovyci.jpg]

Рис. 4. Костел святого Іоанна Хрестителя у Дубровиці. Сучасне фото. [URL : https://ua.igotoworld.com/ua/poi_object/76380_kostel-ioanna-krestitelya-dubrovica.htm]

Рис. 5. Споруда колишнього колегіуму піарів у Любешові. Сучасне фото. [URL : <http://monitor-press.com/pl/2-pol/artyku-y/2743-szkoa-pijarow.html>]

Рис. 6. Костел святого Антонія Падуанського в Межирічі Корецькому. Сучасне фото. [URL : http://www.pizzatravel.com.ua/rus/ukraina/5/velikie_mezhirichi]

Рис. 7. Костел святого Антонія Падуанського в Межирічі Корецькому. Сучасне фото. [URL : <http://andy-travel.com.ua/velyki-mezhyrichi/>]

перекреслив ці наміри. За радянської доби сакральні пам'ятки ордену піарів на Волині зазнали найбільших у своїй історії руйнувань. Нині лише один колишній піарський костел святого Іоанна Хрестителя в Дубровиці знаходиться в задовільному стані, другий колишній піарський костел святого Антонія Падуанського у Великих Межирічах — стоїть у руїнах, а третій — на честь святого Іоанна Євангеліста у Любешові — повністю втрачений.

Вивчення та популяризація сакральних пам'яток ордену піарів на Волині, як і багатьох інших занедбаних і забутих на теренах сучасної України культових споруд римо-католицьких чернечих орденів — неперевершених пам'яток вітчизняної культури, має не лише вагоме пам'ятко-охоронне, але й загальнодержавне значення, оскільки спонукає до осмислення своєрідності історичного шляху України та виступає одним із каталізаторів формування національної самосвідомості українського народу.

Оскільки нині у вітчизняному мистецтвознавстві активно та плідно відбувається процес переосмислення художньо-мистецьких набутоків римо-католицьких чернечих орденів на теренах України, то **перспективи подальших розвідок у даному напрямку** автор вбачає у поверненні із забуття імен видатних архітекторів, художників, скульпторів із середовища орденського чернецтва, а також ревіталізації визначних пам'яток їхнього мистецького доробку.

Література:

1. Бубнюк Д. Минуте для майбутнього : яким буде рік культурної спадщини [Електронний ресурс] / Дарина Бубнюк // LB.ua : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — 2.02.2018. — Режим доступу : https://ukr.lb.ua/culture/2018/02/02/388911_minule_maybutnogo_yakim_bude_rik.html (дата звернення : 25.05.2018). — Назва з екрана.
2. Гром Н. Реставрація та консервація пам'яток історії та культури (на прикладі костелу Святого Івана Хрестителя, м. Дубровиця) [Текст] / Н. Гром // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею : зб. наук. праць. — Рівне : Дятлик М., 2016. — Вип. 14. — С. 193–194.
3. [Книга візитацій пастирських. Парафія Межиріч-Корецький (1930–1937)] [Текст] / переклад з польськ. Ольги Михайлишин // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині : наук. зб. : матеріали VIII міжнар. наук. конф. / Волин. краєзн. музей [та ін.]. — Луцьк : Надстир'я, 2001. — Вип. 8. — С. 137–139. — Назва оригіналу : *Księga Wizyt Pasterskich. Parafia Międzyrzecz-Korecki* (r. 1930–1937).
4. Мельник В. Дубровицький монастир піарів — визначний культурний та освітній осередок Волинського Полісся XVIII–XIX століття [Текст] / В. Мельник // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею : зб. наук. праць. — Рівне : Дятлик М., 2015. — Вип. 16. Ч. 2. — С. 51–55.
5. Михайлишин О. Костьол Св. Антонія в Великих Межирічах (Корецьких) : три століття життя [Текст] / О. Михайлишин // Пам'ятки сакрального мистецтва Волині :

- наук. зб. : матеріали VIII міжнар. наук. конф. / Волин. краєзн. музей [та ін.]. — Луцьк : Надстир'я, 2001. — Вип. 8. — С. 134–139.
6. Охоронна зона пам'ятника архітектури (копія). Костьол 1740 р. м. Дубровиця Дубровицького району Ровенської області [Текст] / Державний комітет Української РСР у справах будівництва, Ровенський обласний відділ у справах будівництва і архітектури. — Рівне, 1980. — 4 с.
 7. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР [Текст] : (ил. справ.-каталог) : в 4 т. Т. 2 / Редкол. : И. А. Игнаткин (отв. ред.) и др. — К. : Будівельник, 1985. — 336 с.
 8. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР [Текст] : (ил. справ.-каталог) : в 4 т. Т. 3 / Редкол. : Г. Н. Логвин (отв. ред.) и др. — К. : Будівельник, 1985. — 337 с.
 9. Рычков П. Дорогами Южной Ровенщины (От Корца до Пляшевой) [Текст] / П. Рычков. — М. : Искусство, 1989. — 176 с.
 10. Урсу Н. Мистецька спадщина домініканського ордену на території України XVII–XIX ст. [Текст] / Н. Урсу. — Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. — 372 с.
 11. Husarski W. Zabytki Pińska i jego okolic [Електронний ресурс] / W. Husarski // Kresy.pl : [веб-сайт]. — Електрон. дані. — 26.03.2010. — Режим доступу : <http://www.kresy.pl/zobacz-kresy?zobacz/zabytki-pinska-i-jego-okolic> (дата звернення : 25.05.2018). — Назва з екрана.
 12. Hornung Z. Wojciech Lenartowicz. Nieznany architekt polski z końca XVII wieku [Текст] / Z. Hornung // Biuletyn historii sztuki i kultury. — 1934. — № 3. — S. 216–221.
 13. Moszyński A. Monografia Kollegium i szkoły pijarskiej w Międzyrzeczu-Koreckim [Текст] / A. Moszyński. — Kraków : W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządaniem Ignacego Stelcła, 1876. — 98 s.
 14. Moszyński A. Kronika kolegium Lubieszowskiego XX. Pijarów [Текст] / A. Moszyński. — Kraków : w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod Zarządaniem Ignacego Stelcła, 1876. — 174 s.
 15. Pijarzy w Polsce [Текст] // Podręczna Encyklopedia Kościelna / Red. : Stanisław Gall. — Warszawa : Druk Piotra Laskauera, 1913. — Т. 31–32. — S. 137–171.

References:

1. Bubniuk, D. (2018). Mynule dla maibutnoho : yakym bude rik kulturnoi spadshchyny [The past for the future : what will be the year of cultural heritage]. *LB.ua*. Retrieved from https://ukr.lb.ua/culture/2018/02/02/388911_minule_maybutnogo_yakim_bude_rik.html (In Ukrainian).
2. Hrom, N. (2016). Restavratsiia ta konservatsiia pam'iatok istorii ta kultury (na prykladi kostelu Sviatoho Ivana Khrestytelia, m. Dubrovysia) [Restoration and conservation of historical and cultural monuments (on the example of the Church of St. Ioann Khrestytel, t. Dubrovysia)]. *Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu — Scientific notes of the Rivne Regional Museum of Local Lore*. (Vol. 14), (pp. 193–194). Rivne : Diatlyk M. (In Ukrainian).
3. Mykhailyshyn, O. (Trans.). (2001). *Knyha vizytatsii pasterskykh. Parafia Mezhyrich-Koretskyi (1930–1937)* [The Book of Pastoral Visitation (1930–1937)]. In *Proceedings of VIII mizhnar. nauk. konf. : Pamiatky sakralnoho mystetstva Volyni*. (Vol. 8), (pp. 137–139). Lutsk : Nadstyria. (In Ukrainian. Original title : *Księga Wizyt Pasterskich. Parafia Międzyrzecz-Korecki* (r. 1930–1937)).
4. Melnyk, V. (2015). *Dubrovyskyi monastyr piariv — vyznachnyi kulturnyi ta osvittii osередok Volynskoho Polissia XVIII–XIX stolittia* [Dubrovysia monastery of Piarist — an outstanding cultural and educational center

- of Volyn Polissya XVII–XIX centuries]. *Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu — Scientific notes of the Rivne Regional Museum of Local Lore*. (Vol. 16, part 2), (pp. 51–55). Rivne : Diatlyk M. (In Ukrainian).
5. Mykhailyshyn, O. (2001). Kostol Sv. Antoniiia v Velykykh Mezhyrichakh (Koretskykh) : try stolittia zhyttia [Catholic church of St. Anthony in the Great Mezhyrich (Koretsky) : three centuries of life]. In proceedings of *VIII mizhnar. nauk. konf. : Pamiatky sakralnogo mystetstva Volyni*. (Vol. 8), (pp. 134–139). Lutsk : Nadstyria. (In Ukrainian).
 6. Derzhavnyi komitet Ukrainiskoi RSR u spravakh budivnytstva, Rovenskyi oblasnyi viddil u spravakh budivnytstva i arkhitektury. (1980). *Okhoronna zona pam'iatnyka arkhitektury (kopiia). Kostol 1740 r. m. Dubrovytsia Dubrovytskoho raionu Rovenskoï oblasti* [Protective zone of the monument of architecture (copy). The church of 1740 Dubrovytsia Dubrovytsky District Rivne Region]. Rivne. (In Russian & Ukrainian).
 7. Ignatkin, I. A. (Ed.). (1985). *Pamiatniki gradostroitelstva i arkhitektury Ukrainiskoi SSR* [Monuments of Urban Development and Architecture of the Ukrainian SSR]. (In 4 vols, vol. 2). Kyiv : Budivelnyk. (In Russian).
 8. Logvin, G. N. (1985). *Pamiatniki gradostroitelstva i arkhitektury Ukrainiskoi SSR* [Monuments of Urban Development and Architecture of the Ukrainian SSR]. (In 4 vols, vol. 3). Kyiv : Budivelnyk. (In Russian).
 9. Rychkov, P. (1989). *Dorogami Iuzhnoi Rovenshchiny (Ot Kortca do Pliashvoi)* [By the roads of the South Rovenshchyna (From Korets to Plyasheva)]. Moscow : Iskusstvo. (In Russian).
 10. Ursu, N. (2006). *Mystetska spadshchyna dominikanskoho ordenu na terytorii Ukrainy XVII–XIX st.* [The artistic heritage of the Dominican Order on the territory of Ukraine in the XVII and XIX centuries]. Kamianets-Podilskyi : Abetka. (In Ukrainian).
 11. Husarski, W. (1930). Zabytki Pińska i jego okolic [Monuments of Pinsk and its environs]. *Kresy.pl*. Retrieved from <http://www.kresy.pl/zobacz-kresy?zobacz/zabytki-pinska-i-jego-okolic>. (In Polish).
 12. Hornung, Z. (1934). Wojciech Lenartowicz. Nieznany architekt polski z końca XVII wieku [Unknown Polish architect from the end of the XVII century]. *Biuletyn historii sztuki i kultury*, 3, 216–221. (In Polish).
 13. Moszyński, A. (1876). *Monografia Kollegium i szkoły pijarskiej w Międzyrzeczu-Koreckim* [Monograph of the Collegium and the Piarist school in Mezhyrich-Koretsky]. Kraków : W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządkiem Ignacego Stelcła. (In Polish).
 14. Moszyński, A. (1876). *Kronika kollegium Lubieszowskiego XX. Pijarów* [Chronicle of the Lyubeshiv Collegium of Fathers-Piarists]. Kraków : w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego pod Zarządkiem Ignacego Stelcła. (In Polish).
 15. Gall, S. (Ed.). (1913). *Pijarzy w Polsce* [Piarists in Poland]. In *Podręczna Encyklopedia Kościelna*. (Vols 31–32), (pp. 137–171). Warszawa : Druk Piotra Laskauera. (In Polish).